

Drach O. A. Changing of women life-strategy in the context of social modernization in the Russian empire in the late 19th century.

The author analyzes evolution of the social and legal status of women in the family and society under conditions of Russian modernization. The article highlights factors that change young woman's conventional life-strategy, in which marriage is a means of individual realization thought impossible without education rather than the main goal of life.

К. А. Тиганій, Т. В. Тхоржевська

**ЄВРЕЇ В ОДЕСЬКОМУ МІСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННІ
В ХІХ СТОЛІТТІ**

Однією з основоположних складових національної політики держави є визначення правового становища окремих народів, які мешкають на її території, що передбачає, у тому числі, детальний розгляд їхнього історичного розвитку, правотворчості щодо національних меншин у попередні часи.

Актуальною продовжує залишатися необхідність руйнування стереотипів в оцінках діяльності уряду Російської імперії, його впливу на початкову історію міста Одеси, зокрема в тій частині, яка стосується єврейського населення міста.

До історії та окремих аспектів правового становища євреїв в Російській імперії зверталися дослідники ХІХ — ХХ ст. Зокрема, розглядалась господарча та торгівельна діяльність євреїв [1].

Щодо євреїв міста Одеси, то література, присвячена цій проблематиці, представлена набагато менше, ніж цього можна було б сподіватися. В контексті загальної історії міста становище євреїв висвітлювалось у роботах ХІХ — ХХ століть А. О. Скальковського, П. Герлігі та ін. [2].

Деякі відомості безпосередньо про одеських євреїв, їхні перші громади подаються в роботі “Еврейская старина в Одессе”, яка належить С. Пену [3]. Певною мірою до історії вивчення одеського єврейства спричинився “Доклад комиссии, избранной в собрании одесской городской управы с оседлыми и зажиточными членами Одесского еврейского общества, для выяснения порядка выборов на разные общественные должности в еврейских благотворительных учреждениях, а также раввинов

и их помощников” (1885) [4]. У доповіді подаються відомості саме щодо правового статусу євреїв Російської імперії: перелічуються законодавчі акти, які було видано в різні часи протягом XIX ст. тощо.

Серед монографічних досліджень XX ст. можна назвати працю С. Ципперштейна “Евреи Одессы. История культуры 1794 — 1881” [5]. Автор звертається саме до питань культури в контексті конфесійного протистояння між різними єврейськими громадами. Тим не менш, певну увагу С. Ципперштейн приділив участі одеських євреїв у місцевому управлінні.

Наприкінці XX ст. деякі автори звертались до окремих аспектів історії перебування євреїв у Одесі розглядуваного періоду, що знайшло відображення у статтях, тезах конференцій тощо [6]. Проте комплексної роботи, яка б досліджувала безпосередньо правове становище євреїв Одеси, зокрема їхню участь у міському самоврядуванні, на сьогодні не існує, а отже, залишається досить багато недосліджених у науковому плані питань.

Таким чином, метою даної роботи є спроба визначити правове становище єврейської громади міста Одеси у XIX ст., зокрема в частині участі її представників у міському самоврядуванні. Для досягнення означеної мети необхідно, по-перше, розглянути основні етапи розвитку міського самоврядування в Одесі впродовж XIX ст.; по-друге, з’ясувати представництво в ньому єврейського населення міста.

Після трьох поділів Речі Посполитої наприкінці XVIII ст., із входженням до Російської імперії Правобережної України та Західної Білорусі, на території імперії сконцентрувалося біля третини європейського єврейства. Швидке економічне зростання Одеси протягом XIX ст. стало однією з причин внутрішньої міграції євреїв на південь. Найбільш активно переселялися до Одеси та інших міст Південної України євреї — вихідці з Білорусії, Галичини, Волині, Поділля, Київщини та Литви [7]. Оселяючись, вони починали займатися торговельно-економічною діяльністю, яка стає серйозним компонентом у розвитку економіки міста. Природно, що євреї надавали допомогу та підтримку один одному за національною ознакою, об’єднувались навколо своїх осередків, утворюючи громади, які брали певну участь у міському самоврядуванні.

Наприкінці XVIII — на початку XIX ст., під час початко-

вого розвитку міста, управління містами здійснювалось на підставі декількох законів, виданих в різні часи. Дійовими залишались органи управління містом, які були впроваджені Петром I — міські магістрати, які повинні були об'єднувати в собі всі окремі частини міського управління — суспільну, судову, поліцейську.

Водночас, після 1785 р. в галузі міського управління діяло видане Катериною II “Міське положення” або “Жалувана грамота містам” [8], яке фактично залишило петровським магістратам їхні функції, права та підлеглість губернському правлінню [9].

Магістрати влаштовувались, у тому числі, й у новозаснованих містах. В Одесі такий орган (Російський магістрат) було влаштовано у 1795 р. 23 серпня 1797 р. було відкрито магістрат для іноземців, який діяв паралельно із Російським магістратом, його обирали іноземці. Іноземний магістрат було створено за зразком іноземних магістратів міст Риги та Ревеля [10]. Оскільки існування двох паралельних органів самоврядування було неефективним, указом Павла I від 26 січня 1798 р., Російський магістрат було ліквідовано [11]. Водночас Сенат своєю постановою зобов'язав обирати до іноземного магістрату пропорційну кількість від “російського товариства” і від “іноземців” [12].

Іноземний магістрат проіснував до 9 квітня 1801 р., коли указом Олександра I його функції передавалися новоствореному Одеському магістрату на основі загальноросійських законів [13]. Уряд імперії в означений період був зацікавлений у продуктивній економічній діяльності міст, у зв'язку з чим надавав можливість участі в управлінні містом представникам національних меншин.

Участь російських євреїв в управлінні містом — привілей, який вперше був наданий білоруським євреям у 1783 р. Після поділів Речі Посполитої цей привілей був розповсюджений на всіх, крім литовських євреїв. Проте ця участь була припинена практично одразу та обмежена офіційним указом Катерини II. Одеса стала одним з небагатьох міст, в якому така участь лишилась дозволеною, що спонукало євреїв до активної громадської позиції. Так, на перших одеських виборах до магістрату, в 1796 р. Меїр Елманович став одним із 10 гласних, обраних до міської думи при магістраті зі списку, що містив 21 кандидата.

У 1799 р. Тевель Лазарович був обраний гласним від одеського купецтва 2-ї гільдії [14].

Поруч із зберіганням діяльності магістратів “Міське положення” 1785 р. впроваджувало міські думи — загальну і шестигласну та визначало порядок обирання гласних: “Чтоб составитъ голос настоящих городских обывателей, собираются всякие три года в каждой части города настоящие городские обыватели и выбирают по балам одного гласного. Каждый гласный настоящих городских обывателей явиться должен у городского головы” Аналогічно обираються гласні від інших категорій — цехів, гільдій тощо. Загальна дума повинна була обирати шестигласну думу — по одному представнику від кожного із шести розрядів гласних [15].

В Одесі Міське положення Катерини II фактично було впроваджено з початком царювання Олександра I. 16 травня 1801 року в Одесі були проведені вибори до міської думи, які відбувались за становою ознакою. З членів загальної думи було обрано шестигласну думу (міську думу) з п’яти гласних, яка фактично була підлеглою магістрату і продовжувала роботу до реформування системи міського управління в Одесі, яке відбулося у 1863 р.

Про участь у діяльності шестигласної (міської) думи євреїв надають уявлення дані, що надруковані у “Новоросійському календарі”, який почав виходити з 1834 року. Довідкове за своїм характером видання друкувало дані про склад міського магістрату (у тому числі прізвища бургомістрів, ратманів та секретаря) та міської думи (у тому числі прізвища міського голови, гласних, міського старости, секретаря та бухгалтера) [16].

Якщо серед працівників магістратів єврейські прізвища зустрічаються мало, то серед гласних міської думи їхня кількість досить велика. Добре представлені вони й у так званій ремісній управі, яка була впроваджена у 1839 році у складі міської (шестигласної) думи.

Представництво євреїв у міському самоврядуванні 1830-х — 1850-х рр. представлено у Таблиці 1.

Таким чином, у дореформену добу представники єврейської національної громади брали активну участь в управлінні містом.

На початок 60-х рр. XIX ст. система управління містами потребувала реформування так само, як і решта управлінських систем імперії.

Таблиця 1

Участь євреїв у діяльності Одеської Міської Думи 1835 — 1863 рр.

Рік	Гласні Міської Думи	Ремісний Голова	Альтермани / Старшини
1835	Купці 3-ї гільдії: Людвіг Симонович Штифель, Лазар Еммануїлович Лошкарьов, Соломон Йоськович Гурович, Мозес Йоськович Трахтенберг	—	—
1836	Купці 2-ї гільдії: Соломон Андрійович Ганцельман, Мойсей Пилипович Трахтенберг	—	—
1837	Купці 2-ї гільдії: Соломон Андрійович Ганцельман, Мойсей Пилипович Трахтенберг	—	—
1838	—	—	—
1839	—	—	Абрам Бекер, Мотя Мишак
1840	—	—	Абрам Бекер, Мотя Мишак
1841	—	Іван Гельцель	Абрам Бекер, Мотя Мишак
1842	—	Андрій Ширмер	Мотя Мишак
1843	—	Андрій Ширмер	Мотя Мишак
1844	—	—	—
1845	—	—	—
1846	—	—	Тавел Фанштейн
1847	—	—	Лейзер Шех
1848	Яків Соломонович Леві, Соломон Йосипович Гурович	—	Лейзер Шех
1849	Яків Соломонович Леві, Соломон Йосипович Гурович	—	Балтазар Іванович Герцог, Лейзер Шех
1850	Яків Соломонович Леві, Соломон Йосипович Гурович	—	Лейзер Шех
1851	Яків Соломонович Леві	—	Лейзер Шех
1852	Яків Соломонович Леві	—	Лейзер Шех
1853	Яків Соломонович Леві	—	Лейзер Шех
1854	Рувін Лейб Незгурицер	—	Лейзер Шех

Рік	Гласні Міської Думи	Ремісний Голова	Альтермани / Старшини
1855	Рувін Лейб Незгурицер	–	Лейзер Шех
1856	Рувін Лейб Незгурицер	–	–
1857	Хаїм Мирон Симонович	–	
1858	Хаїм Мирон Симонович	–	Адам Аведик.
1859	Хаїм Мирон Симонович	–	
1860	Йоганн Абрамович Ан- сельм	–	Борис Мануйло, Мордко Кирбас,
1861	Йоганн Абрамович Ан- сельм	–	Мошка Штран- фельд, Морд Грінштейн, Борис Мануйло, Лейба Бурт, Самуїл Майбах,
1862	Йоганн Абрамович Ан- сельм	–	Мошка Штран- фельд, Лейба Бурт, Яків Мейдінгер, Самуїл Майбах,
1863	Йоганн Абрамович Ан- сельм	Яків Меер	Янкель Ріфман, Мортко Грінш- тейн, Мотя Хаїт, Яків Макс.

Відповідно до Міського положення для Одеси від 30 квітня 1863 р. [17], управління містом було розподілене на: 1) загальне для всього міського товариства; 2) за окремими станами обивателів. Загальне управління повинно було здійснюватись загальною міською думою, міським головою та розпорядчою міською думою. Окреме станове управління покладалось на зібрання виборних, станових старшин, купецьку та міщанську управи.

Право голосу надавалось будь-якому жителю, який: “1)...не менее 21 года от роду; 2) ...не опорочен судом...; 3) владеет в городе собственностью в недвижимом имуществе или в денежном капитале и товарах, приносящею в год дохода не менее 100 р. сер.; 4) записан в городскую обывательскую книгу или приписан к городу не менее 2-х лет” [18]. Оскільки наведені вище умови для осіб, що мають право голосу, не містять вимог щодо віросповідання, з цього виходить, що воно надавалось і євреям.

За становою належністю останні, як правило, були купцями або міщанами (ремісниками). Таким чином, вони мали своє представництво у міському управлінні за рахунок управ купецької та міщанської, які обирались на 3 роки й затверджувались генерал-губернатором. Один з членів міщанської управи призначався зібранням виборних від міщан, а інші члени — існуючими в Одеському міщанському товаристві ділянками міщан “...Русских, Болгарских, Немецких и Еврейских...” [19].

Про участь представників національних громад у міському самоврядуванні після означеної реформи дає уявлення Таблиця 2, складена за даними Новоросійського календаря цього періоду:

Таблиця 2

Участь євреїв у діяльності Одеської Міської Думи 1864 — 1870 рр.

Рік	Депутати Загальної Думи		Депутати Розпорядчої Думи		Купецька Управа	Міщанська Управа
	від купців	від міщан	від купців	від міщан		
1864		Еля Бик	Говард Лец, Мойсей Рашкович	Арон Галка	Леон Бортникер	Абрам Гецельтен, Зейл Лейб
1865	—	—	Говард Лец, Мойсей Рашкович	Арон Галка	Леон Бортникер	Абрам Гецельтен, Зейл Лейб
1866	—	—	Говард Лец, Леон Бортникер	Арон Галка	Леон Бортникер	Абрам Гецельтен, Зейл Лейб
1867	—	—	Леонід Бортникер	Арон Галка	Леон Бортникер	—
1868	—	—	Арон Галка.	Абрам Гецельтен	Злидень Кацен	Іцко Фіхтенгольц
1869	—	Абрам Гецельтен	—	—	Август Сепич	Іцко Фіхтенгольц
1870	—	Абрам-Бер Гецельтен	—	Абрам-Бер Гецельтен	Бер Вайнштейн	Іцко Фіхтенгольц

Таким чином, представники єврейського населення Одеси активно працювали у загальній, ремісній та цеховій управі.

Наступним документом, який регулював систему міського самоврядування, було Міське Положення від 1870 р. [20].

Відповідно до цього документу, влада в місті надавалася міським виборчим зборам, міській думі та міській управі. Міські виборчі збори відбувалися один раз на чотири роки виключно для обрання гласних міської думи.

Щодо участі євреїв в управлінні містом, відбулися деякі зміни порівняно з положенням 1863 р. Пункт 35-й Міського Положення 1870 р. обмежив права національних товариств міста іудейського віросповідання. Зокрема, в міській думі “...число гласных из нехристиан не должно превышать одной трети общего числа гласных” [21].

Аналогічне обмеження знаходимо й у пунктах, які регулюють діяльність міської управи та міського голови: “Евреи не могут быть избираемы в Городские Головы, ни исполняют их должность. Число членов Городской Управы из нехристиан не должно превышать одной трети всего ее состава” [22].

Щодо функціонування Одеської міської думи протягом 1870 — 80-х рр. варто зазначити, що не зважаючи на обмеження щодо осіб іудейського віросповідання положенням 1870 р., серед гласних існували єврейські угруповання. Одна група гласних-євреїв, переважно міщанського походження, об’єднувала ся навколо О. М. Бродського. Навколо Г. С. Гуровича функціонувала інша група — євреїв-купців, до якої входили Галка, Айсберг, Розен. Окремо від двох означених груп існувала третя єврейська група гласних — Соловейчик, Коган, Берштейн, Ротгауз [23].

Протягом XIX століття відбулось ще одне реформування міського самоврядування: 11 червня 1892 року імператором Олександром III було затверджено нове міське положення. Особливістю його була заміна податкового цензу на майновий, у зв’язку з чим виборче право отримали лише заможні мешканці міста. До виборів серед купецтва допускались лише представники 1-ї гільдії.

Положенням 1892 р. були суттєво обмежені права євреїв. У законі зазначається: “Впредь до пересмотра действующих о евреях узаконениях, постановитъ следующие правила: 1) Евреи

не допускаются к участию в Городских Избирательных Съездах и Собраниях домохозяев, а также к занятию должностей по городскому общественному управлению и к заведыванию отдельными отраслями городского хозяйства и управления; 2) В городских поселениях губерний, в коих евреям дозволяется постоянное жительство, кроме города Киева, евреи допускаются к исполнению обязанностей городских гласных или уполномоченных на следующих основаниях; 3) По каждому городскому поселению местною Управою или городским старостою ведется особый список евреев, которые на основании Городового Положения могли бы быть избираемы в городские гласные или уполномоченные; 4) Из внесенных в список лиц избираются местным по земским и городским, либо по городским делам, Присутствием городские гласные или уполномоченные в числе, определяемом министром Внутренних Дел, не свыше, однако, одной десятой части общего состава Думы или Собрания” [24].

Загалом можна стверджувати, євреї що, беруть досить активну участь у системі міського самоврядування. Вони є серед гласних міської шестигласної думи дореформеного періоду; серед гласних загальної та розпорядчої думи після реформи 1863 р. Найбільше вони представлені в діяльності купецької, міщанської та ремісної управ.

Слід також зазначити, що імперський уряд не міг допустити надто великого втручання представників інших народів, особливо “іновірців”, до участі у владних структурах. Цим обумовлена набагато менша участь їх у магістраті вже в першій половині XIX ст.

В середині століття відбувається певне покращення становища євреїв щодо представництва у місцевій владі. Впродовж другої половини XIX ст. уряд поступово зменшує представництво євреїв в діяльності органів місцевого (міського) самоврядування.

Джерела та література

1. Оршанский И. Русское законодательство о евреях: Очерки и исследования. — СПб.: Ландау, 1877; Павлович В. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба России. Екатеринославская губерния. — СПб., 1862; Шмидт А. Материалы для географии и статистики России, соб-

- ранние офицерами генерального штаба. Херсонская губерния. — СПб., 1862; Петровский-Штерн Й. Евреи в русской армии 1827 — 1914. — М.: Новое литературное обозрение, 2003. — 555 с.
2. Скальковский А. А. Первое тридцатилетие города Одессы. 1793 — 1823. — Одесса, 1837; Скальковский А. А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края. 1730 — 1823. — Одесса, 1838; Скальковский А. А. Коммерческое народонаселение города Одессы // Одесский вестник. — 1845. — № 6; Скальковский А. А. Историко-статистический опыт о торговых и промышленных силах Одессы. — Одесса, 1839; Герлігі П. Одеса. Історія міста, 1794 — 1914 — К.: Критика, 1999. — 383 с.
 3. Пэн С. Еврейская старина в Одессе. — Одесса: Тип. “Издатель” Я. Х. Шермана, 1903 — 31 с.
 4. Доклад комиссии, избранной в собрании одесской городской управы с оседлыми и зажиточными членами Одесского еврейского общества для выяснения порядка выборов на разные общественные должности в еврейских благотворительных учреждениях, а также раввинов и их помощников. — Одесса: Тип. Исааковича, 1885. — 33 с.
 5. Ципперштейн С. Евреи Одессы. История культуры 1794 — 1881. — М., 1995.
 6. Гриськов А. С. Одеські євреї у ХІХ столітті (соціально-демографічний аспект) // Одесі — 200: Тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 — 8 вересня 1994 р.). — Ч. 1. — Одеса: в. и., 1994. — С. 114 — 115; Мартынюк Э. И. Когда “ад воспылал вокруг Одессы” (несколько замечаний к биографии С. — Л. Швабахера) // Одесса — 200. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — Одесса, 1994. — С. 116 — 117.
 7. Гриськов А. С. — Вказана праця. — С. 114.
 8. Грамота на права и выгоды городам Российской империи // ПСЗРИ. — СПб., 1830. — Собр. I. — Т. XXII. — № 16188 от 21 апреля 1875 г. — С. 358 — 384.
 9. Там само.
 10. Высочайше утвержденный доклад Сената: О упразднении в городе Одессе особого для российских купцов Магистрата // ПСЗРИ. — СПб., 1830. — Собр. I. — Т. XXV. — № 18346 от 26 января 1798 г. — С. 49 — 50.
 11. Там само.
 12. Сенатский: О избирании Членами Одесского Магистрата для иностранных из Российских жителей // ПСЗРИ. — СПб., 1830. — Собр. I. — Т. XXV. — № 18355 от 29 января 1798 г. — С. 53.
 13. Высочайше утвержденный доклад Сената: Об учреждении во всех Губернских городах Ратгаузов, с присовокуплением Устава и штата оным // ПСЗРИ. — СПб., 1830. — Собр. I. — Т. XXVI. — № 19763 от 25 февраля 1801 г. — С. 542 — 547.
 14. Ципперштейн С. — Вказана праця. — С. 115.
 15. Грамота на права... — Вказана праця. — С. 362.

16. Новороссийский календарь на 1848 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1847. — С. 184; Новороссийский календарь на 1849 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1848. — С. 184; Новороссийский календарь на 1850 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1849. — С. 191; Новороссийский календарь на 1851 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1850. — С. 194; Новороссийский календарь на 1852 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1851. — С. 198; Новороссийский календарь на 1853 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1852. — С. 213; Новороссийский календарь на 1854 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1853. — С. 217; Новороссийский календарь на 1855 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1854. — С. 217; Новороссийский календарь на 1856 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1855. — С. 217; Новороссийский календарь на 1864 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Городская типография, 1863. — С. 9; Новороссийский календарь на 1865 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса: Типография Л. Нитче, 1864. — С. 10; Новороссийский календарь на 1866 г. Издаваемый при Ришельевском лицее. — Одесса, Типография Л. Нитче, 1865. — С. 10.
17. Высочайше утвержденное Положение об общественном управлении города Одессы. Именной указ, данный Правительствующему Сенату 30-го Апреля 1863 года // ПСЗРИ. — СПб., 1863. — Собр. II. — Т. XXXVIII. — Отд. I. — № 39565 от 30 апреля 1863 г. — С. 402 — 412.
18. Там само.
19. Там само.
20. Высочайше утвержденное Городовое Положение. Именной указ, данный Правительствующему Сенату 16 (28) Июня 1870 года // ПСЗРИ. — СПб., 1874. — Собр. II. — Т. XLV. — Отд. I. — № 48498 от 16 июня 1870 г. — С. 821 — 839.
21. Там само.
22. Там само.
23. Марченко О. М. Соціальний склад гласних Одеської Міської Думи в 70 — 80-х рр. XIX ст. // Одесі — 200: Тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 — 8 вересня 1994 р.). — Ч. 1. — Одеса: б. и., 1994. — С. 54 — 55.
24. Высочайше утвержденное Городовое Положение. Мнение Государственного Совета, Высочайше утвержденное 11 Июня 1892 года (Собр. Узак. 1892 г. Июля 11, ст. 729) // ПСЗРИ. — СПб., 1895. — Собр. III. — Т. XII. — № 8708 от 11 июня 1892 г. — С. 431.

Анотації

Тиганий К. А., Тхоржевская Т. В. Евреи в Одесском городском самоуправлении в XIX веке.

В статье на основании законодательства Российской империи и данных, опубликованных в издании справочного характера “Новороссийский календарь” анализируется участие евреев в Одесской городской думе и ее отдельных структурных частях — Ремесленной, Мещанской, Купеческой управах на протяжении XIX века.

Tiganiy K. A., Tchorjevskaya T. V. Jews in Odesa municipal council in the 19th century.

The article deals with participation of Jews in the work of Odesa municipal дума and its separate structural parts — industrial, bourgeois and merchant departments. The analysis is carried out on the basis of Russian empire legislation and data published in the issues of New Russian calendar.

Ю. В. Хитровська

ПРАВОБЕРЕЖНЕ ПРАВОСЛАВНЕ ДУХОВЕНСТВО ТА УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ У XIX — НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Унікальна місія православ'я в Україні полягає у його потужному непересічному впливові на духовне становлення та всебічний розвиток суспільства. Протягом всієї вітчизняної історії і особливо на її переламних етапах православна церква виступала у ролі впливового соціального явища, за участю якого відбувалися суспільно-політичні процеси фундаментальної ваги. Серед таких процесів можна назвати український національний рух XIX — початку XX ст. Історія цього руху без урахування місця православного духовенства у ньому була б неповною, а отже неадекватною. Отож, постає необхідність дослідження піднятої проблеми. До того ж її актуальність підкріплюється й реаліями сучасного життя, адже доба релігійного ренесансу в Україні із притаманним їй пошуком нових шляхів участі церкви у національному відродженні вимагає пошуку конструктивних історичних паралелей.

Метою даної статті є неупереджений аналіз історичної обумовленості, характеру і наслідків участі українського православного духовенства в українському національно-визвольному